

Становище

от доц. д-р Борис Владимиров Минков (НАТФИЗ)

за дисертационния труд на Надежда Стефанова Станимирова на тема „Между традицията и бунта. Концепции за женска идентичност в творчеството на норвежките писателки от края на XIX век и първата половина на XX век“

Надежда Станимирова е магистър по скандинавистика. Тя е активен преводач от шведски и норвежки. Сред преведените от нея заглавия се открояват „Пукнатината“ от Хенинг Манкел, „Съкровеното“ от Лин Улман, „Миналото лято“ от Нилс Фредрик Дал, „Дни от историята на мълчанието“ от Мерете Линдстрьом. Магистър Станимирова е и преподавател по норвежки език в НордСтудео (София). Била е редовен докторант към Факултета по класически и нови филологии и е отчислена с право на защита на 20. 02. 2018 г.

Темата на дисертационния труд се отличава с особена актуалност. Половата идентичност като сложен социален конструкт, който търпи историческо развитие и се намира в динамично въздействие спрямо художествената реалност, представлява интерес за различни в своите основания научни търсения. Работата на Надежда Станимирова е разположила своите задачи в три целеви кръга: да се изрази паралелното протичане на литературния и обществен интерес към проблемите на равнопоставеността на жените в норвежкото общество; да се очертае взаимодействието и взаимното проникване между литературните и обществените идеи в големите страни на Западна Европа и спецификите на норвежката култура; в перспективата на посочените в първите два целеви кръга взаимни въздействия да се представят четири творчески портрета, симетрично разположени по два в последните две десетилетия на XIX век (Камила Колет, Амалие Скрам) и в десетилетията от началото на XX век до края на Втората световна война (Сигрид Унсет, Кора Сандел).

Теоретическата рамка на изследването е въведена обосновано и е релевантна спрямо обекта на изследване: като методологическа оптика е разгърнат т. нар. Нов историцизъм (с. 7-11). Самото понятие за идентичност е оперативно изведено от интердисциплинарните разработки на Ерик Х. Ериксон, Ървинг Гофман и Джордж Хърбърт Мийд. Тук от особено значение за фокуса на работата са набелязаните представи за „негативна идентичност“ (Ерик Х. Ериксон, с. 13), с която индивидът е в състояние да противостои на нормативно установеното, и идеята за ролевия характер на идентичността (Ървинг Гофман, 14 сл.). Средищно място за методическия инструментариум на дисертацията имат и наратологичните класификации на Жерар Жьонет: при всяко анализирано произведение е проследен произходът на повествователния глас, както и особеностите на повествователното

фокализиране. За проблемите на идентичността тези настройки на самите модули на разказване са действително от голямо значение.

Силно впечатление прави прегледът на историческото и културното развитие на Норвегия през XIX век. Сравнително бегли, но същностни са прокараните „пресечки“ спрямо акцентите, определящи характера на епохата в останалата част на Европа: подчертана е например тежестта на Дарвиновия детерминизъм, както и промяната на социалните възприятия вследствие на индустриализацията от последните десетилетия на века.

Като лайтмотив в своята работа авторката извежда проблема за сложната (непряка) обвързаност между литературните явления и феминистичните движения: Надежда Станимирова подчертава, че нито една от четирите писателки не се свързва с движенията за права на жените. Въпреки това произведенията на норвежките писателки проблематизират основанията на актуалните феминистки дискусии, като им създават един плътен рецептивен фон, съдържащ представите на времето за образование, възпитание, поведенчески и културни стереотипи, съсловна принадлежност и т.н. В момента на създаването си самите литературни произведения се превръщат във фонова рецептивна среда на феминистките движения.

В творческия портрет на **Камила Колет** наред с романа „Дъщерите на губернатора“ (1854/55) с основание акцент е поставен върху взаимодействието между художествената и публицистичната работа на писателката. Като връзка между двете сфери на творчески интерес е разположено именно съзнанието на Камила Колет за историческата обусловеност на половите роли. Особено впечатлява анализът на есето „Жената в литературата“. В параграфа „От лагера на немите“ (по заглавието на сборник есета от 1877 г.) дисертантката обосновава новостта в позицията на Камила Колет. В това свое късно есе писателката очертава романтичната меланхолия от мъжки тип, която след като въз основа на своите апели за съпреживяване успява да се превърне в женски идеал, функционира като претендиращ за универсалност потиснически модел (с. 75).

В представянето на **Амалие Скрам** основно място заема проблематизирането на брачната институция – това е естествено и експлицитно указание на романите, подразделени в цикъл (ekteskapsromanane). В „Констанс Ринг“ (1885) е показано как отношенията на дисхармония в семейството са – подобно на всичко останало – принципно поделени между съпрузите и са проекции на техните възприятия, а не абсолютна даденост. С подобна вътрешна нагласа романът се противопоставя на обществените норми и стереотипи, подпечатали веднъж завинаги валидността на „двойни стандарти“ (95 сл.) в общественото присъствие на половете, без при това произведението да насочва пряка критика към институциите. Интересен е анализът на романа „Люсие“ (1888), който очертава женския централен образ в перспективата на интензивно разпространения в епохата на естетическия модернизъм мотив за Пигмалион. Тук би могло да се направи повече за очертаване на устойчивия интерес към образа на жената-обект на мъжкото стилизиране.

При разглеждането на романа „Госпожа Инес“ (1891), струва ми се, е намерено това невинаги активно отношение на работата към исторически обусловената иконография. По повод на ключовата сцена, в която куче е одрано от глутница кучета, се проследяват фрагменти от рецепцията на романа, разискващи наличието или отсъствието на символи в произведението. В дискуссионното поле на тази рецепция се включва и авторката с позиция, че „мрази символите“ (116). Анализът на Станимирова разгръща интенцията на писателката: тя представя сцената като подготвена от класически случай на пролепсис (сън, който „предвещава“ случилото се по-късно) – тази антиципация се надгражда върху образа на наративната фигура (кучето) и по такъв начин в своята цялостност фигуративният комплекс обръща внимание на връзката между телесността и смъртта.

Творческото развитие на Сигрид Унсет и Кора Сандел се случва при съвсем различни обществени обстоятелства и това рефлектира в тяхната работа и в начините, по които авторките изграждат женските идентичности в книгите си. Така например с „Йени“ (1911) **Сигрид Унсет** показва как различните партньори на персонажа носят частици от разнородната му идентичност, прибавят нещо ново към образа. Само че това става не с митопоетическата жестикуляция на съвременен Пигмалион, както е ставало във времето на Бел епок, а със съзнание за неустойчивата и ситуационна идентичност на самия конструктор на съвременното. Така някогашната декадентска представа за твореца като творец на живота си се видоизменя решително: в сложните инцестуални преплитания (дисертантката основателно отбелязва – като в роман на ужасите, с. 193) всеки един от мъжете в живота на Йени, но също така и жените по нейния път (например Ребека Грам) сътворяват и същевременно изтриват образа □. При това образът на Йени е, както прецизно показва разработката, авторорефлексивен и нарцисистичен.

На фокуса на „завръщането“ на белетристиката, писана от жени, към дневниковото повествование е посветено наблюдението на „Госпожа Марта Ули“ (1907). Тук дисертантката с основание подчертава ефекта от „кръстосаните“ роли на мъжа и жената в този роман.

Независимо от това, че Станимирова аргументира решението си да не се спира върху историческите произведения на Сигрид Унсет, струва ми се, че един или два акцента от „историческите“ портрети на жени биха допринесли за по-отчетлива релефност в поставянето на проблема.

При представяне на творчеството на **Кора Сандел** основно внимание е отделено на трилогията за Алберте. Бих искал да обърна внимание на добре проведен анализ на третата част – романа „Само Алберте“ (1939). На това място погледът на Станимирова успява да разкрие отлично комплексността на романовото повествование, както и взаимодействието на темата за женската идентичност с други проблематични звена (например самотата). Тук отношенията между половете и ролите на жената са проследени в своята разнопосочност и многопластовост. Отново тук е осветен и почти единственият случай измежду широкия корпус на разглеждани произведения, в които фигурите на децата (Малчо, Марта) имат съществено значение за идентичността на своите родители.

В дисертацията на Надежда Станимирова могат да се определят следните **приноси**:

– Компаративният план на проучване на творчеството на писателките. В разработката творчеството им е сравнено най-напред в границите на съответните времеви сегменти: в контактено сравнение Камила Колет е представена като вдъхновителка на Амалие Скрам; в типологичен план са съпоставени съвременничките Сигрид Унсет и Кора Сандел. Заключителната част на работата разполага резултатите от изследването обратно в общата тематична призма. Във всеки един етап от работата сравнителният анализ преминава и през съпоставяне на наратологичните настройки.

– Приноси са плътните социокултурни наблюдения, които представят една относително широка панорама на норвежката култура от един възлов за нея исторически период. Това е време на национално утвърждаване на културата, което по любопитен и симптоматичен начин протича почти паралелно с движенията за еманципация на жените.

– Оригинално е проследяването на сложно опосредстваната връзка между женските движения за еманципация, избраните литературни произведения, поведението и социалната активност на четирите фокусни писателки. Тези взаимовръзки не са пренапрегнати в нито един момент на работата, не са блокирани в някаква привидна каузалност, а са разгърнати в своята потенциалност, очертани са като дух на времето.

– Безспорен принос е представянето на един широк кръг тематично обвързани произведения от норвежки писателки пред българския читател. На български език досега са превеждани само „Дъщерите на губернатора“ на Камила Колет и „Йени“ на Сигрид Унсет. В това отношение дисертацията изпълнява функцията не само на информационна новост, но и със своята последователност и систематичност представлява в миниатюра норвежката литература в границите на едно столетие – между средата на XIX и средата на XX век.

Накратко ще формулирам и една принципна забележка, от която произтичат и няколко препоръки. Преследвайки неотклонно темата, на места работата изглежда твърде илюстративна. Читателят може да остане с впечатление, че избраните литературни произведения не си поставят други задачи освен проблематизирането на половите идентичности и техните социални роли. Заслужава си да се помисли как това, което виждаме като описване на ролите на жената, се разполага в сферата на една устойчива иконография от съответната епоха. Освен това в контекста на натурализма и модернизма проблемите на брака, на специфичната женска чувствителност, на екстазното възприятие и състоянието на изключение, на съчетаването на различни роли и образи в единната роля на жената и т.н. се преосмислят на твърде широка битийна основа. Множество европейски романи още от края на XIX век говорят за сложния и трудно установим икономически баланс на живеенето, за необходимостта от калкулиране на живеенето във всеки един момент – задача, която прави ценностите, а с тях и идентичностите приватни и несигурни. Съществена част от това калкулиране са бракът и децата. През целия XIX век

представата за „брак по сметка/принуда“ бяга от „реалистичното“ си номинално значение. Свивът и съответно фалитът се превръщат сами по себе си в обект на художествен интерес и изображение. Романовата мода от последните две десетилетия на XIX век представя един основен проблем: Какво означава да пропаднеш, да затънеш? Как се разпределя пропадането по родове и между половете? Сходно ли затъват в живеенето си мъжете и жените? Нещо повече – вътрешният свят, а оттам и заложената в него идентичност, започва да се вижда като мотор на деструкция. – Но тези перспективи са повече доказателство, че трудът на Надежда Станимирова има дискуссионен потенциал, че би могъл да се развие като уплътни диахронната си перспектива с наблюдения върху живота на образите и извън непосредствените идентичности на половете.

В заключение: Въз основа на несъмнената оригиналност и приносния характер на дисертационния труд с пълна убеденост предлагам на уважаемото научно жури да присъди образователната и научна степен доктор на Надежда Стефанова Станимирова.

02 май 2019

Доц. д-р Борис Минков